

ARTICLE 19

**Пикир айтуу эркиндигин жана
гендерлик теңчиликти коргоо:**
укуктардын комплекстүү корголушун
камсыздоо

2020

АРТИКЛЬ 19 биринчи жолу 2020-жылы жарыялаган

ARTICLE 19

Сөз эркиндиги борбору

Фаррингтон роуд, 60

Лондон, EC1R 3GA

Улуу Британия

www.article19.org

АРТИКЛЬ 19 бардык адамдар кодулоодон коркпостон, каалаган жерде өз ой-пикирлерин эркин билдирип, коомдук турмушка жигердүү катыша турган дүйнө үчүн иш алып барууда. Биз муну жалпы ишибизге негиз салган өз ара байланыштагы эки эркиндиктин негизинде жасайбыз. Сөз эркиндиги – бул ар бир адамдын ар кандай ыкма менен пикирин, идеясын жана маалыматын билдирүү жана берүү укугу, ошондой эле бийлик менен макул болбоо жана аларга суроо берүү укугу.

Билүү эркиндиги ачыктыкты, акыйкат башкарууну жана туруктуу өнүгүүнү камсыз кылуу үчүн бийликтен маалыматты талап кылуу жана алуу укугун билдирет. Ушул эркиндиктердин кайсынысына болбосун, бийлик аларды жетиштүү деңгээлде коргой албай калса, АРТИКЛЬ 19 бирдиктүү фронт менен иш алып барат: соттордо, глобалдык жана аймактык уюмдар жана жарандык коом менен бирге, кайда болбойлу бардык жерде иш жүргүзөт.

Creative Commons 3.0 лицензиясы жөнүндө: Бул эмгек “Автордук-Шарттарды-КоммерциялыкЭмес-Сактоо 2.5” Creative Commons (CC BY-NC-SA 2.5) лицензиясы менен корголгон. Сиз бул эмгекти көчүрүп алууга, жайылтууга жана көрсөтүүгө, ошондой эле туунду чыгармаларды түзүүгө укуктуусуз, эгерде:

- 1) АРТИКЛЬ 19дун автордугу көрсөтүлсө;
- 2) бул эмгек коммерциялык максаттарда колдонулбаса;
- 3) ушунун негизинде жасалган ар кандай эмгекти жайылтуу ушуга окшош лицензия боюнча жүргүзүлүшү керек.

Бул лицензиянын толук текстин алуу үчүн шилтемени басыңыз: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/legalcode>

Бул долбоор Европа
Биримдиги тарабынан
каржыланат

MEDIA
DIALOGUE

Бул басылма Европа Биримдигинин финансылык колдоосу менен которулду. Анын мазмуну үчүн АРТИКЛЬ 19 менен «Медиа Диалог» долбоору гана жооптуу жана Европа Биримдигинин көз карашын сөзсүз түрдө эле чагылдыра бербейт.

Корутунду

Дүйнө жүзүндө аялдар жана кыздар аларды адамдын негизги укуктарынан толук пайдалануу мүмкүнчүлүгүнөн ажыраткан басмырлоонун ар түрдүү жана өз ара байланышкан түрлөрүнөн жапа чегип келишет. Пикир айтуу жана маалымат укугу (пикир айтуу эркиндигине болгон укук) теңсиздикти жана жыныстык айырма боюнча басмырлоонун башка түрлөрүн жок кылууда маанилүү роль ойнойт.

Акыркы жылдары Интернет олуттуу жайылып, пикир айтуу эркиндигине болгон укукту жүзөгө ашыруу үчүн жаңы мейкиндиктерди түздү. Бул аялдар менен кыздардын үндөрү угулгудай болушу үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү берди. Буга карабастан, желеде да басмырлоо, акидей асылуу жана зомбулукту бекемдөөнүн жаңы ыкмаларын түзүү менен, аялдардын басмырланышына жана укуктарынын бузулушуна жол ачты. Технологиялар асылуулардын ар кандай түрлөрүнүн жардамы менен аялдарды унчукпоого аргасыз кылуу жана аларды коомдук талкуулардан четтетүү үчүн колдонулат. Бул сыяктуу жөнү жок айыптоолор теңсиздикти күчөтүп гана койбостон, арийне, пикир айтуу эркиндигине олуттуу таасирин тийгизет, анткени аялдарды Интернет-мейкиндикти таштап кетүүгө аргасыз кылып, алардын журналисттик ишмердигин жана шексиз түрдө коомдогу басмырлоого, теңсиздикке каршы күрөшүү мүмкүнчүлүгүн чектейт.

АТИКЛЬ 19 пикир айтуу эркиндигине болгон укуктун толук ишке ашырылышы бул маселелерди чечүү жагынан олуттуу мааниге ээ деп эсептейт. Аялдар онлайн жана офлайн талкууларга катыша алгыдай шарттар түзүлсө, онлайн асылууларга эле бөгөт коюлбастан, аялдардын пикир айтуу эркиндигине болгон укуктары да корголуп, бул жалпы коомго да бирдей пайдалуу болмокчу.

Бул маалыматтык документ аялдардын пикир айтуу эркиндигине болгон укугун коргоо жана алардын укуктарын коргоону камсыздоо, ошондой эле бул эки укуктун ортосундагы ыктымал карама-каршылыкты жөнгө салуучу ыкмаларга сереп жасалат. Бул документте АТИКЛЬ 19 мамлекеттерге алардын адам укугу чөйрөсүндөгү эл аралык жана аймактык келишимдерде баяндалган милдеттенмелери тууралуу эскертет жана санариптик компанияларды БУУнун Адам укуктары жаатындагы ишкер ишмердигинин жетектөөчү принциптеринде айтылган эрежелерди сактоого чакырат.

Акырында, АТИКЛЬ 19 мамлекеттерге буларды сунуш кылат:

- Пикир айтуу жана маалымат эркиндигине байланыштын баардык каражаттарынын жардамы менен ички конституциялык жоболордун адам укугу чөйрөсүндөгү эл аралык укукка шайкеш бекемделишин камсыздоо. Атап айтсак, мамлекет ичиндеги конституциялык жоболор пикир айтуу эркиндигине болгон укукту чектөөнүн жол берилген көлөмүн так аныктап, мындай чектөөлөр мыйзамда каралышы, бир кылка аныктамага ээ болушу, конституция тарабынан таанылган жөндүү кызыкчылыктарга кызмат кылуусу жана демократиялык коомдо ушул кызыкчылыктарды коргоо үчүн керек экендигин белгилеши зарыл;

- Укуктук алкактарды толугу менен иштеп чыгуу аркылуу маалымат укугун, маалымат алуу укугун жана гендерлик теңдик укугун коргоо үчүн укуктук жана саясий даана негизди жаратуу. Бул аялдардын маалымат алуусуна кедерги болгон жагдайларды жоюучу адилеттүү укуктук жана саясий комплекстүү чаралар (мисалы, аялдарды басмырлаган мамилелерди бекемдегидей социалдык жана маданий ченемдерди жокко чыгаруу) менен коштолушу керек;
- Аялдардын мамлекеттик жетекчи кызматтарга дайындалышын, эркектер менен бирдей шайланышын камсыздоо, чечимдерди кабыл алууга жана алардын толук катышуусу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү түзүү;
- Антидискриминациялык мыйзамдарды жана алардын аткарылышын күчөтүү. Мисалга алсак, бардык ички мыйзамдар мыйзам алдындагы гендерлик теңдикти кепилдеп, мыйзам тарабынан тең коргоону камсыздоого тийиш;
- Гендерлик басмырлоого карата гендерлик теңдикти колдоо жана коргоо үчүн теңдик маселелери боюнча көз карандысыз мекемелерди түзүп, пикир айтуу эркиндигин колдоочу институционалдык билимдерди топтоо жана көңүл буруу чараларын көрүү. Бул мекемелер обочолонуп иштебей, теңсиздик жана басмырлоонун түпкү себептерин жок кылуу үчүн алардын мамлекеттик жана зарыл болгондо, жеке сектор жана жарандык коомдун ортосундагы өнөктөштүк мамилелерди өнүктүрүүсүнө дем берүү керек;
- Теңдик маселелери боюнча бардык мамлекеттик кызматкерлер үчүн даярдыкты камсыздоо, басмырлоого каршы чыгуу жана коомчулукту агартуу жана кабарландыруу боюнча өнөктүктөрдү күчөтүү;
- Көз карандысыз, плюралисттик жана өзүн-өзү жөнгө салуучу ЖМКлардын иштешине кепилдик берүү. Мисалга алсак, мамлекеттер “санариптик гендерлик ажырымды” жок кылууга умтулуп, аялдардын технологиялар жана медиа аянттардан тең пайдалануу жана жеткиликтүү болуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болуусун камсыздоого милдеттүү.

Мазмуну

Корутунду	3
Киришүү	6
Адам укуктары чөйрөсүндөгү колдонуудагы стандарттар	8
Пикир айтуу эркиндигине болгон укук	8
Жеке жашоонун кол тийгистигине болгон укук	10
Эл аралык укуктагы гендерлик теңдик жана аялдардын укуктары	10
Компаниялардын милдеттенмелери	12
Пикир айтуу эркиндигине болгон укукту жана теңдикти коргоонун укуктук базасы	14
Сөз жана маалымат эркиндигине болгон укукту коргоо үчүн укуктук базаны чыңдоо	14
Басмырлоого каршы мыйзамдарды күчөтүү жана ишке ашыруу	15
Институционалдык билимди калыптандыруу жана гендерлик басмырлоого жооп кылуу	17
Тең укуктуулук маселелери боюнча даярдыкты камсыздоо	18
Басмырлоого каршы күрөшүү, коомду агартуу жана маалымат өнөктүктөрү	18
Көз карандысыз, плюралисттик жана өзүн өзү жөнгө салуучу ЖМКнын ролу	19
АРТИКЛЬ 19 тууралуу	21
Шилтемелер	22

Киришүү

Дүйнө жүзүндө аялдар жана кыздар аларды адамдын негизги укуктарынан толук бойдон пайдалануу мүмкүнчүлүгүнөн ажыраткан басмырлоонун жана чектөөлөрдүн көптөгөн ич ара байланышкан түрлөрүнө кабылышат. Буга түркүн түрдүү жана зыянкеч гендерлик стереотиптерди, жыныс белгиси боюнча зомбулукту, билим алуу, экономикалык турмушка катышуу мүмкүнчүлүгүнүн, ошондой эле экономикалык таасири бар позициянын чектелиши, талкууларга жана саясий процесстерге катышуу мүмкүнчүлүгүнүн чектелиши кирет.

Пикир айтуу эркиндигине болгон жана маалымат укугу (пикир айтуу эркиндигине болгон укук) жана аялдар менен кыздардын аларды ишке ашыруу жөндөмү бул басмырлоо, теңсиздик жана патриархалдык көз караштар менен күрөшүүдөгү негизги каражаттардын бири болуп келген жана болуп калууда. Бул көптөгөн жагдайларда аялдарга өз пикирин билдирүү жана жарандык, саясий, социалдык, экономикалык жана маданий чөйрөлөрдө биригүү, өздөрүнүн жекече азаттыгын бекемдөөгө катышуу жана өз статусун жогорулатуу мүмкүнчүлүгүн берди. Аялдардын пикир айтуу эркиндигине болгон укугун ишке ашыруу аларга жаңы, кыйынчылыктар менен жетишкен эркиндикти, добуш берүү укугу, өздөрүнүн денесине ээлик кылуу, профсоюздарга биригүү укугу, ошондой эле мыйзам алдындагы теңдикке болгон укук сыяктуу эркиндиктерди да берди. Маалыматка болгон укук да аялдарга өз укуктарын толук түшүнүү мүмкүндүгүн берди, өзгөрүүлөрдү талап кылып, ишке ашыруу, чечимдерди кабыл алууга катышуу жана өкмөттү жооп берүүгө чакыруу үчүн жүйөлөрдү берди.

Акыркы он жылдыктарда Интернет жана санариптик технологиялар аялдарга жаңы мүмкүнчүлүктөрдү сунуштады жана аларга уюштуруу, каршылык көрсөтүүнүн натыйжалуураак ыкмаларын берип, басмырлоо тууралуу толугураак билүү же, өздөрүнүн аялзаты жана чыгармачыл инсан катары ачылуу мүмкүнчүлүктөрүн да кеңейтти. Аялдардын онлайн уюшуп өзгөрүүлөргө чакыруу жөндөмү дүйнө жүзүндөгү аялдар сексуалдык асылууларга жана зомбулукка каршы чыгуу, кордоочулардын ысымдарын атап, системдик өзгөрүүлөргө жетишүүгө Интернет жана социалдык тармактарды пайдаланышканда, #MeToo сыяктуу кыймылдардан көрүндү.

Ошол эле убакта басмырлоо жана аялдардын укуктарынын бузулушу социалдык тармактарда байкалып, санариптик технологиялардын жардамы менен андан аркы басмырлоолор, асылуулар жана зомбулуктар үчүн таасирдүү аянт түзүүдө.¹

Унчукпоого аргасыз кылып же аялдарды коомдук мейкиндиктен кууп чыгуу менен коркутуу үчүн технологияларды, мисалы, басмырлаган өнөктөштөр же жазалоочу өкмөттөр колдонуп жатканы да көйгөй бойдон калууда. Бул көбүнчө аялдардын теңдигине кыянаттык кылууга, ошондой эле, журналист кыз-келиндердин, социалдык тармактардын колдонуучуларынын, укук коргоочу кыз-келиндердин, саясатчы аялдардын же демилгечилердин пикир айтуу эркиндигине кедерги тийгизет. Кол салуулар өздүк катталуусун бузуп кирүүдөн тартып уруп-сабоо коркунучуна чейинки укукка ылайык келбеген жүрүм-турумдун ар түрдүү формаларын камтыйт. Мындай аракеттер көбүнчө реалдуу дүйнөдөгү аялдарга карата күч колдонуу менен тыгыз байланышкан. Мунун баары аялдардын пикир айтуу эркиндигине эле эмес, көп учур-

ларда аларды желеден сүрүп чыгаруу, журналисттик ишмердигин чектөө же болбосо биргелешип уюшуп, басмырлоо менен күрөшүү жөндөмүн чектөө менен, алардын пикир айтуу эркиндигине түздөн-түз кол салууга багытталат.

Кээде мындай кол салуулар пикир айтуу эркиндиги менен басмырлоодон эркин болуу жана теңдик укуктарын кагылыштырып, бири-бирине карама-каршы коёт. Бирок АРТИКЛЬ 19 бул укуктар бири-бирин өз ара толуктап турат деп эсептейт. Желедеги аялдарга карата кемсинтүү менен зомбулук маселесин дискриминациялык зомбулук менен күрөшүү үчүн гана эмес, арийне, пикир айтуу эркиндигин коргоо, ошондой эле алардын үндөрү угулгудай болоорун тактап туруп, аялдардын онлайн жана оффлайн талкууларга өз салымын кошуусу үчүн жагымдуу шарт түзүү аркылуу чечүү зарыл. Желедеги асылуу менен зомбулукка жооп кош фокуска ээ болушу керек: аялдардын онлайн мейкиндикке тең жетүүсүн, талкууларга катышуусун жана пикир айтуу эркиндигин коргоо, ошондой эле алардын зомбулук менен күч колдонуудан эркин болуу укуктарынын бузулушун алдын алуу жана жок кылуу керек. Жалпысынан, мындай көйгөйлөрдү чечүү ыкмаларын иштеп чыгууда биринчи кезекте аялдардын Интернеттеги укуктарын байкоостон (же атайылап) андан ары чектөөгө жол койбош үчүн, пикир айтуу эркиндигин кепилденишине көңүл буруу керек.

Бул маалыматтык документте АРТИКЛЬ 19 аялдардын Интернеттеги асылуулар жана зомбулуктар менен күрөшүүдөгү пикир айтуу эркиндигин коргоо маанилүү экендигин, адам укуктарынын колдонуудагы стандарттарын жана бул маселеде өкмөттөр пикир айтуу эркиндиги принциптерине ылайык кандайча аракеттенүүгө тийиш экендигин белгилейт. Бул документ эки маалыматтык документ менен коштолот, алардын бири мамлекеттердин аял-журналисттерге карата онлайн асылуулар менен зомбулукка жооп кайтаруудагы милдеттенмелерин изилдейт, ал эми кийинкиси социалдык тармактардын кожоюн компаниялардын аялдарга карата онлайн асылуулар менен зомбулукту өздөрүнүн аянттарында чечүү маселесиндеги ролдорун изилдейт.

АРТИКЛЬ 19 бул документ канткенде пикир айтуу эркиндигине болгон укук менен аялдардын укуктарынын ортосундагы туура балансты табууга болот деген суроого так жоопторду сунуштайт, ошондой эле мамлекеттер эки укукту тең колдоого алуу жана коргоо үчүн кабыл алууга тийиш болгон ишенимдүү чараларды сунуштайт деп үмүттөнөт.

Адам укуктары чөйрөсүндөгү колдонуудагы стандарттар

Пикир айтуу эркиндигине болгон укук

Пикир айтуу эркиндигине болгон укук Адам укуктарынын жалпы декларациясынын (АУЖД) 1-беренеси жана Жарандык жана саясий укуктар тууралуу эл аралык пактынын (ЖСУЭП) 1-беренеси, ошондой эле адам укуктары чөйрөсүндөгү аймактык келишимдер менен корголгон.²

Бул келишимдер мамлекеттерден бардык адамдарга ар кайсы түрдөгү маалыматтарды жана идеяларды мамлекеттик чек аралардан көз карандысыз, адамдын тандоосу боюнча ар кандай каражаттар менен, анын ичинде Интернет жана санариптик технологиялар аркылуу издөө, алуу жана жайылтуу эркиндигин кепилдөөнү талап кылат. Пикир айтуу эркиндиги укугунун таасир чөйрөсү кенен жана бир катар маанилүү элементтерден турат:

- Ал абсолюттук жана эч качан чектелиши мүмкүн болбогон ынанымдарга болгон эркиндикти камтыйт;
- Ал, алардын терисинин түсү же этникалык өзгөчөлүгү, улуту, жынысы, гендерлик шайкештиги же сексуалдык ориентациясы, дини же саясий ынанымдарына карабастан, бардык адамдарга таандык;
- Ал маалыматты издөө, алуу жана жайылтуу эркиндигин камтыйт;
- Аны идеянын бардык түрлөрүнө, анын ичинде саясий дискурс, жеке жана коомдук иштерге түшүндүрмөлөргө, адам укугуна, журналистикага, маданий жана көркөм билдирүүлөргө, билим жана диний дискурскка карата колдонууга болот. Ал атүгүл кээ бир адамдар өтө акаратчыл же осол деп эсептеген сүйлөмдөрдү да камтыйт;
- Ал географиялык, саясий же маданий чектерден көз карандысыз колдонулат;
- Ал ар кандай жалпыга маалымдоо каражаттары, анын ичинде оозеки, жазуу түрүндөгү же басылма билдирүүлөр; өзүн-өзү көркөм чагылдыруулар; байланыштын аудиовизуалдык, электрондук түрлөрү жана Интернет-технологияларга негизденген байланыш аркылуу ишке ашырылышы мүмкүн.

Бирок пикир айтуу эркиндигине болгон укук чексиз болбойт, мамлекет аны кээ бир өзгөчө жана белгилүү бир шарттарда чектей алат. Адам укуктары чөйрөсүндөгү эл аралык жана аймактык стандарттар боюнча чектөөлөр төмөнкү жалпы талаптардан турган, үч бөлүктүү тест деп аталган тестке ылайык келүүгө тийиш:

- Чектөөлөр **“мыйзамда каралууга”** тийиш: чектөөлөр бир кылка түзүлгөн мыйзамга негизденүүгө жана адамдар тийиштүү түрдө өздөрүнүн жүрүм-турумун тууралай алуусу үчүн жеткиликтүү болууга тийиш;
- Чектөөлөр конкреттүү **мыйзамдуу максатты** көздөөгө тийиш: б.а. чектөө башка адамдардын укуктарын же кадыр-баркын коргоого, ден соолукту же калктын адеп-ахлагын же коомдук тартипти коргоого багытталууга тийиш;
- Чектөөлөр **зарыл** жана көздөгөн максатка **өлчөмдөш** болууга тийиш: чара демократиялык коомдо зарыл жана мыйзамдуу максатка жетүүнүн эң аз чектөөчү каражаты болушу керек. Ошону менен бирге укуктук баланс өңүтүнөн аялдардын укугун коргоо аракетинин пайдасы пикир айтуу эркиндигине келтире турган зыянынан чоң болушу, башка эч кайсы, азыраак чектөөчү чара ошол эле натыйжага жеткирбегидей шартта колдонулушу керек.

Мындан тышкары, ЖСУЭПтин 20(2)-беренесине ылайык, мамлекеттер да “басмырлоого, кастыкка же зомбулукка алып келүүчү тукурууну билдирген улуттук, расалык же диний жек көрүүнүн пайдасына болуучу ар кандай чыгууларга” тыюу салуусу керек. Мындан тышкары, ЖСУЭПтин 20(2)-беренесине ылайык, мамлекеттер ошондой эле “басмырлоого, кастыкка же зомбулукка шыкактаган кандай болбосун, улуттук, расалык же диний жек көрүүнү күчөтүүгө багытталган кеп-сөздөргө тыюу салат”. Адам укуктары боюнча комитет, ЖСУЭПти чечмелөөчү орган, 20(2)-беренеси менен корголгон негиздер дегенде жынысын, гендер, сексуалдык ориентациясын же гендерлик шайкештигин да кеңири түшүнүү керектигин тактаган эмес. Тексттин чечмеленишин сүйлөшүүлөрдүн саясий контекстине же конкреттүү тарыхый окуяларга байланышуу тактоо керек. Бирок Иш-аракеттердин Рабат планы³ 20(2)-берене боюнча милдеттенмелерге кеңири токтолуп, тукуруу үчүн негиздер кенен чечмеленүүгө жана жыныс, сексуалдык ориентация жана гендерлик шайкештик сыяктуу мүнөздөмөлөрдү камтууга тийиш деп билдирди.

Демек, жогоруда эскерилген стандарттардан улам, пикир айтуу эркиндигине болгон укукка чектөөлөр үч бөлүктүү текстке ылайык келүү шарты менен, гендерлик теңдикти коргоо жана аялдардын зомбулуктан эркин болуу укугун коргоо үчүн чектелиши мүмкүн. Мындан тышкары, мамлекеттер ЖСУЭПтин 20(2)-беренесинде каралган оордук деңгээлине жеткен сөздөрдү чектөөсү керек.

Мындан тышкары, АРТИКЛЬ 19 жогорку даражалуу өкмөттөр аралык кызмат адамдары, жарандык коомдун өкүлдөрү жана академиялык эксперттер менен биргеликте пикир айтуу эркиндиги жана теңдик принциптерин – пикир айтуу эркиндигине болгон укук менен теңдиктин ортосундагы теңдештикке тийиштүү эл аралык укуктар менен стандарттарды прогрессивдүү чечмелөөнү (Камден принциптери)⁴ иштеп чыкты. Камден принциптеринде мамлекет бул чөйрөдө кабыл алууга жана ишке ашырууга тийиш болгон чаралар кененирээк баяндалат.

Жеке жашоонун кол тийгистигине болгон укук

Жеке жашоонун кол тийгистигине болгон укук да адам укуктары чөйрөсүндөгү, анын ичинде Адам укуктарынын Жалпы декларациясы,⁵ ЖСУЭП⁶ жана аймактык макулдашуулар⁷ сыяктуу эл аралык келишимдерде таанылган. Бул документтерге ылайык, жеке жашоонун кол тийгистиги – бул адам менен коомдун, анын ичинде өкмөттөр, компаниялар жана башка адамдар бар, ортосундагы жеке көз карандысыздыкты коргоого тийиштүү кенен концепция. Бул адамдык кадыр-барктын жана биригүү эркиндиги жана ынанымдар эркиндиги сыяктуу баалуулуктардын негизиндеги жалпыга таанылган укук. Ал адамдардын башка, анын ичинде пикир айтуу эркиндигин кошкондогу укуктарын ишке ашыруу мүмкүнчүлүктөрүн түзүү үчүн негиз катары да түшүнүлөт.

ЖСУЭПтин 17-беренесинин аныктамасы жеке жашоого болгон укукка “өзүм билемдик менен жана мыйзамсыз” кийлигишүүгө тыюу салат. Адам укуктары чөйрөсүндөгү эл аралык укукка ылайык, жеке жашоонун кол тийгистигине болгон укукту чектөө үч бөлүктүү тестке, ошондой эле ЖСУЭПтин 19-беренесине⁸ шайкеш келген учурда жол берилиши мүмкүн.

Эл аралык укуктагы гендерлик теңдик жана аялдардын укуктары

ЖСУЭПтин 2-беренеси бардык адамдардын теңдикке болгон укугун аныктайт жана мамлекеттерден бардык адамдар үчүн “эч кандай айырмачылыктарына, расасына, терисинин түсүнө, жынысына, тилине, динине, саясий жана башка ынанымдарына, улуттук жана социалдык тек-жайына, мүлктүк абалына, туулганына жана башка карабастан” адам укуктарын кепилдөөнү талап кылат. Бул демек, мамлекеттер аялдардын пикирин эркин билдирүү, жеке жашоонун кол тийгистигине, биригүүгө жана адамдын башка бардык укуктарын теңчиликте ишке ашыруусун коргоого милдеттүү дегенди билдирет.

Мындан тышкары, Аялдарга карата басмырлоонун бардык түрлөрүн жоюу конвенциясы (АКТК)⁹ өзүнүн натыйжасы же максаты аялдардын адамдын укуктарынан пайдалануу мүмкүндүктөрүн чектөө же тануу болгон жынысы боюнча «ар кандай айырмалоо, бөлөктөө же чектөө» катары аныкталган аялдарга карата басмырлоого чек коюу боюнча мамлекеттердин милдеттенмелерин белгилейт. Конвенция мамлекеттер бул максат менен кабыл алууга тийиш болгон укуктук жана практикалык аракеттерди аныктайт.

Мындан тышкары, бир катар эл аралык ченемдер жана стандарттар **аялдарга карата зомбулукка** тиешелүү:

- (АКТК) аялдарга карата зомбулукту түздөн-түз эске албаса да, КЛДЖнын 12-¹⁰ жана 19-¹¹Жалпы сунуштамалары АКТК аялдарга карата зомбулукту камтый турганын түшүндүрөт жана мүчө-мамлекеттерге толук сунуштамаларды берет;

- Аялдарга карата зомбулукту жок кылуу жөнүндө Декларация түздөн-түз аялдарга карата зомбулук¹² маселелерине тийиштүү. Ал аялдарга карата зомбулукту «аялдарга дене-бой, жыныстык же психологиялык зыян же азап алып келген зомбулуктун жыныстык белгиге негизделип ишке ашырылган кандай болбосун акты, ошондой эле мейли, ал коомдук же жеке жашоодо болсун, мажбурлоо же негизсиз эркиндиктен ажыратуу сыяктуу актыларды ишке ашыруу опузалары»¹³ катары аныктайт. Декларация аялдарга карата зомбулук ошол эле убакта аялдардын теңсиздиги менен башка укуктардан пайдаланууга чектөөлөрдүн себеби жана натыйжасы болуп саналарын моюнга алат. Анда аялдарга карата зомбулук “аялдар менен эркектердин ортосундагы тарыхый жактан калыптанган күчтөрдүн теңсиз катышы” болуп саналгандыктан, аялдардын адамдын бардык укуктарын ишке ашыруусуна олуттуу тоскоолдукту билдирет. Ал мамлекеттен анын алдын алуу жана жоюу чараларын, анын ичинде зыяндуу гендерлик стереотиптер жана дискриминациялык маданий ченемдер маселесин чечүү боюнча туура чараларды кабыл алууну талап кылат;
- Аялдарга карата зомбулукка тийиштүү жоболор 1994-жылы өкмөттөр үчүн аялдарга жана кыздарга карата зомбулуктун алдын алуу жана аны менен күрөшүүнүн конкреттүү иш-аракеттерин аныктаган Пекин иш-аракеттер платформасына¹⁴ киргизилген. БУУнун Генералдык Ассамблеясы аталган маселе боюнча жылына эки жолу резолюцияларды кабыл алат;
- Бул маселе ошондой эле ар түрдүү аймактык документтерде, Африкадагы аялдардын (Мапуту Протоколу)¹⁵ укуктарына тиешелүү Адам жана элдер укуктарынын Африка хартиясына Протокол, Аялдарга карата зомбулуктун алдын алуу жана жок кылуу жана ага жаза берүүнүн Америка аралык конвенциясы (Белен-ду-Пара конвенциясы)¹⁶ жана Европа Кеңешинин Аялдарга карата зомбулуктун жана үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу жана аны менен күрөшүү жөнүндө конвенциясы¹⁷ сыяктуу документтерде каралат.

Акыркы жылдарда БУУнун бир катар резолюциялары жана баяндамалары алардын аялдардын пикирин эркин билдирүүсүнө жана санариптик технологиялардан пайдалануу мүмкүнчүлүгүнө таасири жагынан да, ошондой эле алардын желедеги жана офлайн зомбулук түрлөрүнө салымы, мунусу менен, олуттуу жана туруктуу басмырлоого салымы боюнча **Интернеттеги жыныстык айырмачылыкка байланышкан асылуулар менен зомбулук маселелерин** карашты. Атап айтсак:

- 2017-жылы АКТК Комитети, мунун аялдарга карата зомбулук менен дискриминациянын чагылышы үчүн жаңы жана кеңири таркаган мейкиндик экенин моюнга алуу менен, аялдарга карата гендерлик зомбулук ар түрдүү шарттарда жана формаларда, анын ичинде технологиялардын жардамы менен жасаларын белгиледи;
- 2017-жылы БУУнун пикирин эркин билдирүү боюнча Атайын баяндамачысы жана БУУнун аялдарга карата зомбулук, анын себептери жана кесепеттери маселеси боюнча Атайын баяндамачысы өкмөттөрдү, компанияларды жана жарандык коомдорду жыныстык белги боюнча желедеги¹⁸ зомбулук көйгөй-

үн тез арада чечүүгө чакырды. Атайын баяндамачылар аялдардын пикирин эркин билдирүүсүнө жыныстык белгиси боюнча зомбулуктан эркин Интернет абдан олуттуу таасир этерин белгилешип, бирок “өкмөттөр жана корпоративдик субъекттер жардам берүүгө умтулушкан бул аялдардын укуктарын кысымга алуучу” ашыкча цензурага жол койбоо үчүн, бул маселени чечүү боюнча күч-аракеттер адам укуктары жөнүндөгү мыйзамдарга ылайык келишин камсыз кылуу зарылдыгын эскертишти. Атайын баяндамачылар натыйжалуу алдын алуучу чараларды камсыздоо, ошондой эле, укуктук коргоонун тийиштүү каражаттары жеткиликтүү болушу зарылдыгын белгилешти;

- БУУНун 2018-жылдагы аялдарга карата зомбулук, анын себептери жана кесепеттери жөнүндөгү маселе боюнча Атайын баяндамачысынын баяндамасында өкмөттөргө Аялдарга карата Интернетте же маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын жардамы менен мааниси аялдарга карата басмырлоонун жана гендерлик зомбулуктун бир түрүнө окшош, адам укуктарынын бузулушу менен коштолгон зомбулук болуп жатканын моюнга алуу чакырыгы менен кайрылуу жасалып, мамлекеттер менен Интернет-ортомчуларга бул маселени¹⁹ чечүү сунуштамалары берилген;
- 2018-жылы БУУнун Адам укуктары боюнча кеңеши: аялдар менен кыздарга карата зомбулукту санариптик контекстте²⁰ алдын алуу жана ага көңүл буруу керек деген мазмундагы Аялдарга жана кыздарга карата зомбулукту жок кылуу боюнча аракеттерди күчөтүү жөнүндө 38/5-резолюциясын кабыл алды. Резолюция милдеттүү юридикалык күчкө ээ болбосо да, мамлекеттерди аялдар менен кыздарга карата зомбулук менен санариптик контекстте басмырлоо менен күрөшүүгө багытталган саясий чаралардын жардамы менен күрөшүүгө, ошондой эле аялдардын санариптик технологияларга жеткиликтүүлүгүн кеңейтүү жана муну алардын өнүгүүсүнө тартуу боюнча чараларды кеңейтүүгө көп тараптуу иш жүргүзүүгө чакырат. Резолюцияда ошондой эле бул маселени чечүүдөгү коммерциялык ишканалардын ролу белгиленет.

Компаниялардын милдеттенмелери

Санариптик компаниялар, айыркча социалдык тармактар, эл аралык макулдашуулар менен байланыштуу болушпаса да, БУУнун Адам укуктары жаатындагы ишкер ишмердиктин жетектөөчү принциптеринде баяндалган адам укуктарынын сакталышы үчүн жооптуу болушат.²¹ Бул Принциптер компаниялардан эч болбогондо адам укуктары чөйрөсүндөгү негизги макулдашууларда, анын ичинде аялдардын пикирин эркин билдирүү укугу баяндалган укуктарды урматтоосун талап кылат. Атап айтканда, принциптер ишканалардан буларды талап кылат:

- Өзүнүн жеке ишмердиги менен адам укуктарына карата жагымсыз таасирдин себепкери болуудан же ага өбөлгө түзүүдөн оолак болуу жана мындай жагдайлар келип чыкканда аларды четке кагуу;
- Атүгүл алар мындай таасир этүүгө өбөлгө түзбөсө да, ишмердиги, өнүмдөрү же ишмердик мамилелеринин алкагындагы кызмат көрсөтүүлөр менен түздөнтүз байланышкан адам укугуна карата жагымсыз таасирлерди алдын алууга

же жумшартууга умтулуу.

Бул санариптик компаниялардан адам укугуна карата ыктымал таасирлерди айкындап, алдын алуу жана жумшартуунун комплекстүү текшерүүлөрдү жүргүзүүнү, ошондой эле жабыр тарткандардын абалын оңдоочу процесстерди киргизүүнү талап кылат.

Интернеттеги аялдардын укугун коргоо боюнча социалдык тармактардын кожоюн компанияларынын жана башка уюмдардын милдеттенмелери, социалдык тармактарда иштеген компаниялар өз платформаларында аялдардын укугун коргогон саясатты жүргүзүшү керек. Алар ошондой эле өз сайтында уруксат берилген контентти жөнгө салуучу эрежелерди колдонуунун ачыктыгын жогорулатуусу жана бул эрежелерди адам укуктары чөйрөсүндөгү мыйзамдарга ылайык келтирүү, ошондой эле өз укуктарынын бузулгандыгы тууралуу билдирип, аларды платформа аркылуу калыбына келтирүүнү аялдар сурап кайрылышы үчүн ачык жана жеткиликтүү каражаттарды сунуштоосу зарыл.

Пикир айтуу эркиндигине болгон укукту жана теңдикти коргоонун укуктук базасы

Мындан мурдагы бөлүмдө баяндалган адам укугу тууралуу эл аралык макулдашууларга ылайык, мамлекеттер аялдар менен кыздардын пикирин эркин билдирүү укугунан да, ошондой эле теңдикке болгон укугунан да толук бойдон пайдалануусун камсыз кылууга тийиш. Алар ошондой эле аялдар менен кыздарды басмырлоого алып келген жаңылыш пикирлер жана дискриминациялык стереотиптер менен күрөшүп, аялдарга карата зомбулуктун алдын алышы жана ага көңүл бурушу зарыл. Бул мыйзамдарды жана саясий чараларды айкалыштыруу жолу менен, бардык кызыккан тараптар, анын ичинде жарандык коом жана ЖМКлар менен кызматташтыкта жасалууга тийиш.

Гендерлик теңсиздик, жыныстык белгиси боюнча басмырлоо жана аялдарга карата зомбулук маселесин чечүүгө пикир айтуу эркиндигине болгон укукту басып салуу менен жетишүүгө болбойт деген ой бул сунуштамалардын өзөгүн түзөт. Адам укуктары чөйрөсүндөгү эл аралык укук бири экинчисине үстөмдүк кылган укуктар иерархиясын тааныбайт, ошондуктан мамлекеттер айрым укуктардын башка укуктардан өйдө коюлушуна жол бербестен, адам укугундагы теңдештикти адилеттүүлүк менен сактоосу абдан зарыл. Буга бир укукту негизсиз чектөө менен башка бир укукту коргой турган чараларды кабыл алуудан кармануу милдети да кирет.

АРТИКЛЬ 19 мамлекеттерге биринчи кезекте төмөнкүдөй укуктук жана саясий чараларды кабыл алууну сунуштайт.

Сөз жана маалымат эркиндигине болгон укукту коргоо үчүн укуктук базаны чыңдоо

Адам укуктары боюнча эл аралык мыйзамдарга ылайык, ар кандай байланыш каражаттары аркылуу ой-пикир билдирүү жана сөз эркиндиги, анын ичинде маалымат алуу укугу конституциялык жоболордо же алардын эквиваленттеринде бекитилишин мамлекеттер камсыз кылышы керек. Атап айтканда, мамлекеттер конституциялык жоболордо сөз эркиндигин чектөөлөрдүн жол берилген көлөмүнүн так аныкталышын жана мындай чектөөлөрдүн конституцияда бекитилген мыйзамдуу кызыкчылыктарга кызмат кылышы үчүн бир кылка аныктамага ээ болуп, демократиялык коомдо бул кызыкчылыктарды коргоо максатында мыйзам тарабынан белгиленишин камсыз кылууга милдеттүү.

Гендерлик теңчиликти коргоого негизделген сөз эркиндигине чектөөлөрдү бекиткен укуктук база сөз эркиндиги боюнча үч бөлүктөн турган тесттин ар бир элементине жооп берүүгө тийиш. “Кастык тили” делгендердин баары эле мыйзамдуу түрдө чектелбей турганын эске алуу менен канчалык кемсинтүүгө жол берсе дагы анын ай-

рым көрүнүштөрү сөз эркиндигине болгон укук аркылуу коргоого алынарын эстен чыгарбоо зарыл. Цензурага алып келүүчү адепсиз көз караштарга тыюу салуулар тең укуктуулукту жайылтууга көмөктөшүү жагынан көбүнчө тескери натыйжа берет, анткени “кастык тили” пайда кылган бейкалыс пикирлердин терең социалдык себептерин жөнгө сала албайт. Көпчүлүк учурларда цензурага эмес, түшүнүктү жана сабырдуулукту арттыра турган алгылыктуу иш-аракеттер тең укуктуулукту жакшы илгерилетүүгө жардам бериши мүмкүн.

Мамлекеттер Интернеттеги зордук-зомбулук же куугунтуктоо, кемсинтүү, адепсиз же жалган маалымат сыяктуу кеңири жана ачык концепцияларды колдонуу менен кылмыш жоопкерчилигине тартуудан алыс болушу зарыл. Айрыкча коомдогу орун алган айрым көрүнүштөргө аялдар каршы чыгууга аракет кылган өтө патриархалдык коомдордо кеңири же бүдөмүк аныктамаларга ээ болгон терминдер жана түшүнүктөр аялдардын кызыкчылыгына каршы оңой эле колдонулуп кетиши ыктымал.

Мамлекет ошондой эле гендерлик теңчилик жана маалымат алуу укугу боюнча комплекстүү укуктук базаны, ошондой эле аялдардын маалыматка жетүүсүнө тоскоолдуктарды алып салуучу мыйзамдуу жана саясий чараларды иштеп чыгып, анын ичинде аялдарга карата басмырлоочу мамилени жараткан социалдык жана маданий ченемдерге каршы чыгуу менен маалыматка бирдей жетүү мүмкүнчүлүгүн коргоонун укуктук айкын базасын түзүшү керек.

Мамлекеттер аялдардын маалымат алуу укугуна кепилдик берүү менен, анын ичинде маалыматтын коомдогу бардык аялдар катмарына маалымат каражаттары форматында дагы жеткирилишин, маалымат алуу укугунун мыйзамдык негизин сакталышын камсыздашы керек. Мамлекеттер гендерлик теңчиликти өркүндөтүү жана аялдардын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү каражаты катары маалыматка жетүү мүмкүнчүлүгүн арттыруу боюнча, анын ичинде каржылоону көбөйтүүнүн эсебинен көптөгөн кызыкдар тараптардын жана жарандык коомдун катышуусунда буга чейинки жана учурдагы жаңы демилгелерди өнүктүрүшү жана чыңдашы шарт.

Мамлекеттер аялдардын мамлекеттик жетекчи кызматтарда, чечим кабыл алуу процесстеринде жана мамлекеттик органдардагы тең өкүлчүлүгүн, алардын коомдук турмушка катышуусун камсыз кылышы керектигин белгилей кетүү кажет.

Басмырлоого каршы мыйзамдарды күчөтүү жана ишке ашыруу

АРТИКЛЬ 19, өлкөнүн конституцияларындагы же алардын эквивалентиндеги теңчиликке болгон укукка кепилдик берилишин жана басмырлоого жол коюлбашына толуктоо катары бардык ички мыйзамдар мыйзам алдында теңдикти жана мыйзам тарабынан бирдей корголууга кепилдик берилишин сунуш кылат. АРТИКЛЬ 19 тең укуктуулуктун жана басмырлоодон эркиндиктин толук корголушун камсыз кылуу үчүн мамлекеттерге төмөнкү чараларды сунуш кылат:

- Адам укуктары боюнча бардык негизги эл аралык келишимдерди, анын ичинде ЖСУЭП жана Аялдарга карата басмырлоону жоюу боюнча комитеттин

(АБЖК) жоболорун ички мыйзамдарга киргизүү. Конституциялык жоболордо камтылган Интернет түйүнүндөгү жана андан тышкары сөз эркиндиги менен тең укуктуулукту толук коргоо иш-аракеттери мыйзам бузууларды четтетүүгө шарт түзөт;

- Аялдар менен кыздарды формалдуу же бейформал түрдө басмырлоону жана обочолонтууну негиздеген бардык мыйзамдарды жана саясатты жокко чыгаруу керек, анткени мындай мыйзамдардын болушу басмырлоо жок деп жаап-жашырууга, ал тургай аны колдоого негиз берет;
- Басмырлоого каршы мыйзамдарды кабыл алуу же күчөтүү, атап айтканда, мындай мыйзамдар эң аз дегенде төмөнкүлөрдү камсыз кылышы керек:
 - Түз басмырлоодон, б.а. ушундай эле кырдаалда эркектерге салыштырмалуу аялдарга жасалуучу жагымсыз мамиледен коргошу шарт;
 - Кыйыр басмырлоодон, б.а. бейтарап эреже, критерий же практика ушундай эле кырдаалда эркектерге салыштырмалуу аялдарга кыйла терс таасирин тийгизген учурлардан корголушу керек;
 - Эгерде мындай чаралар зарыл жана өлчөмдөш болсо, кыйыр басмырлоого каршы күрөшүү жана натыйжалуу тең укуктуулукту камсыз кылуу боюнча убактылуу атайын чараларды кабыл алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу;
 - Белгилүү бир контексттердин кеңири чөйрөсүндө, анын ичинде: жумушка орношуу; социалдык камсыздоо жана социалдык жөлөк пулдун жеткиликтүүлүгү; билим берүү; товарлар жана кызмат көрсөтүү; турак жай; сот адилеттигине жетүү; жеке жана үй-бүлөлүк жашоо, анын ичинде нике; саясий процесстерге аралашуу, анын ичинде сөз эркиндиги, биригүү жана чогулуу жагынан; укук коргоо органдарында колдонулууга тийиш;
 - Дифференциалдык мамиле объективдүү түрдө мыйзамдуу максатка негизделген, бул максатка жетүү каражаттары ылайыктуу жана зарыл болгон учурлар үчүн коргоо каражаттары камтылышы зарыл;
 - Бир катар укук коргоо, биринчи кезекте, жарандык жана административдик укук жаатындагы каражаттар, ошондой эле тең укуктуулук маселелери менен алектенген уюмдар тарабынан сунушталуучу данакердик жана талаш-тартыштарды альтернативдүү чечүү сыяктуу укуктук эмес механизмдер каралышы шарт;
- Аялдардын укуктары бузулган учурда алардын юридикалык жардам, ошондой эле жетиштүү колдоого мүмкүнчүлүк алуусу камсыздалышы шарт.

Институционалдык билимди калыптандыруу жана гендерлик басмырлоого жооп кылуу

АРТИКЛЬ 19 мамлекеттерге тең укуктуулукту жана басмырлабоону, анын ичинде сөз эркиндиги укугун илгерилетүү жана коргоо үчүн жетиштүү каржылык колдоого ээ **тең укуктуулук маселелери боюнча иш алып барган көз карандысыз мекемелерди** түзүүнү сунуш кылат. Мындай мекемелерге төмөнкүдөй ыйгарым укуктар берилиши керек:

- Мыйзамдарды жана саясатты иштеп чыгуу, мониторинг жүргүзүү жана баалоо процессинде, ошондой эле ушул маселе боюнча эмпирикалык жана башка изилдөөлөрдү жайылтуу үчүн артыкчылыктуу багыттардагы басмырлоонун масштабы жана таасири жөнүндө маалыматтарды чогултуу механизмдерин иштеп чыгуу. Бул аялдарга карата зомбулук, ошондой эле интернет түйүнүндө куугунтуктоо жана зомбулук жөнүндө билдирүүлөр боюнча бөлүштүрүлгөн маалыматтарды системалуу түрдө чогултууну камтышы керек. Аялдарга жана кыздарга карата теңсиздикти, басмырлоону жана тайыз түшүнүктөрдүн башка түрлөрүн жоюу боюнча ар тараптуу саясат фактылык далилдерге негизделиши зарыл. Тең укуктуулук маселелери боюнча иш алып барган мекемелер тарабынан чогултулган маалымат саясаттын артыкчылыктуу багыттарын, негизги катышуучуларды жана тоскоолдуктарды аныктоодо, ошондой эле саясаттын натыйжалуулугуна мониторинг жүргүзүүдө жана баалоодо чоң мааниге ээ;
- Жарандык коомдун бул процесстерге толук жана натыйжалуу катышуусуна өбөлгө түзүү менен, мамлекеттердин адам укуктары боюнча эл аралык милдеттенмелерине шайкеш келген мыйзамдарды жана саясатты иштеп чыгуусуна, анын ичинде сөз эркиндигин сактоо жана басмырлоого жол бербөө үчүн мыйзам чыгаруу органдарына жана өкмөттөргө жардам берүү;
- Гендерлик басмырлоого байланыштуу даттанууларды карап чыгып, зарылчылыкка жараша альтернативдүү / ыктыярдуу чечүү механизмдерин сунуштоо.

Тең укуктуулук боюнча иштеген мекемелер обочодо иш алып барбашы керек: аларга мамлекеттик сектордун институттары жана жеке субъекттер, жарандык коом менен гендерлик басмырлоонун түпкү себептерин жоюу үчүн өнөктөштүк мамилелерди түзүү мүмкүнчүлүгүн берүү зарыл.. Ушуга байланыштуу, алар коомдогу аялдар менен кыздарга карата теңсиздиктин жана басмырлоонун түпкү себептерин жоюу боюнча иш-аракеттердин улуттук пландарын иштеп чыгууда жана жүзөгө ашырууда маанилүү ролду ойношу шарт.

Жарандык коом уюмдары басмырлоо жана бейкалыс көрүнүштөргө байкоо жүргүзүүдө жана тең укуктуулук маселелери боюнча иш алып барган мекемелерге маалыматтарды берүүдө активдүү ролду ойноого үндөшү керек.

Тең укуктуулук маселелери боюнча даярдыкты камсыздоо

АРТИКЛЬ 19 бардык мамлекеттик органдар жана кызмат адамдары гендерлик теңчиликте камсыз кылууга тартылышы керек деп эсептейт. Демек, мамлекеттер мамлекеттик кызматкерлерге, коомдук ишмерлерге жана мамлекеттик органдарга тең укуктуулукка жана басмырлоого жол бербөө укугуна, айрыкча басмырлоо институционалдык мүнөзгө ээ болгон же өзүнүн тарыхында эч кандай талашсыз калган учурларда тренингдерди өткөрүп турушу керек. Мындай тренингдердин биринчи кезектеги иши мектептер жана башка билим берүү мекемелерине, аскер күчтөрүнө, полиция, сот тутумуна, медицина кызматкерлерине, юридикалык кызматтарга, саясий бирикмелер жана диний мекемелерге багытталышы шарт. Гендерлик теңчилик, гендерлик сезимталдык жана маалыматтуулукту жогорулатуу боюнча тренингдер институттук басмырлоону жоюу боюнча иш-чаралардын кеңири бөлүгүн түзүшү мүмкүн жана институттарга ишенимди бекемдөө аракеттерин көрсөтүү үчүн коомчулукка так жеткирилиши керек.

Мамлекеттик мекемелер, укук коргоо жана сот органдары дагы Интернеттеги куугунтуктоо жана жыныстык белгилери боюнча зомбулук көрсөтүү сыяктуу гендерлик зомбулукка жооп кайтаруу, ага каршы күрөшүү жөндөмүн жогорулатуу жана аялдардын укук коргоо каражаттарына болгон жеткиликтүүлүгүн жакшыртуу максатында атайын даярдыктан өтүп турушу керек.

Басмырлоого каршы күрөшүү, коомду агартуу жана маалымат өнөктүктөрү

Интернеттеги гендерлик теңсиздикти, басмырлоону, аялдарга карата зордук-зомбулукту, куугунтуктоону жана жыныстык белгилери боюнча зомбулукту таанууда жана мындай көйгөйлөрдү токтоосуз чечүүдө мамлекеттик кызматкерлердин, анын ичинде саясатчылардын ролу чоң. Бул үчүн мындай жүрүм-турумдун бар экендигин, бул көрүнүштөрдүн белгилери болгон бейкалыс пикирлерди моюнга алуу, аларды четтетүү, кодулоого дуушар болгон аялдарга тилектештик жана колдоо көрсөтүп, мындай окуяларды жалпы эле гендерлик теңчиликке жана коомго зыяндуу деп баалоо керек.

Жалпысынан, саясий лидерлер Интернеттеги аялдарга карата зомбулуктун бардык түрлөрүн, ошондой эле куугунтуктоолорду жана жыныстык белгилери боюнча зомбулукту ачыктан-ачык айыптоого тийиш. Алар онлайн жана офлайн форматында, анын ичинде билим берүү жана маалымат өнөктүктөрү аркылуу, бири-бирин урматтоо жана басмырлоого жол бербөө маданиятын өркүндөтүү боюнча алгылыктуу чараларды колдоого алышы керек.

Мамлекеттик кызматкерлерге гендерлик басмырлоону жайылтуучу же тең укуктуулукту бузуучу билдирүүлөрдөн алыс болуу зарылдыгын жана аялдарга карата басмырлоону жана зордук-зомбулукту, унчукпай колдоого алуу менен барабар болгон мындай маселелерди жаап коюунун кооптуулугун түшүнүү жөнүндө нускамалар өтүлүп турушу керек. Буга байланыштуу мамлекеттик органдарда мамлекеттик кызмат-

кердин милдетин аткарган адамдардын жүрүм-турумун жөнгө салган так эрежелер болушу зарыл. Саясий партиялар тарабынан кабыл алынган жана жүзөгө ашырылган адептик кодекстер жана “басмырлоого жол бербөө” саясаты дагы алгылыктуу саясат чаралары катары каралууга тийиш.

Көз карандысыз, плюралисттик жана өзүн өзү жөнгө салуучу ЖМКнын ролу

Жалпыга маалымдоо каражаттары гендерлик теңчиликти жана басмырлабоону жайылтууда, аялдардын зомбулук жөнүндө маалыматтуулугун арттырууда, аялдардын кызыкчылыгын эске алган аянтчаларды түзүүдө, алардын тажрыйбаларын чагылдырууда жана аял журналисттерге карата басмырлоонун жоюлушунда маанилүү роль ойнойт.

Мамлекеттер жалпыга маалымдоо каражаттарына багытталган ар кандай саясий иш-аракеттер ЖМКны жөнгө салуунун кандай гана түрү болбосун саясий таасирден көз карандысыз, коомчулукка отчет берген жана ачык-айкын иш алып барган органдар тарабынан жүзөгө ашырылышы керек деген негизги принципке дал келүүсүнө кепилдик бериши керек. Редакциялык көз карандысыздыкка жана ЖМКнын плюрализм принциптерине доо кетирбөө керек, анткени алар демократиялык коомдун иштеши үчүн маанилүү.

Ал эми телекөрсөтүүчү маалымат каражаттарына байланыштуу, бардык ченемдик актылар аялдардын маалымат каражаттарына жана маалымат-коммуникациялык технологияларга эркин кирүү жана пайдалануу укугун камсыз кылышы керек.

Санарип технологиялары боюнча мамлекеттер төмөнкү чараларды көрүшү керек:

- Аялдардын санарип сабаттуулугун жана илим, технология, инженерия жана математика жаатында билим алуусуна, кесиптик даярдыктан өтүшүнө бирдей мүмкүнчүлүктү камсыз кылуу аркылуу аялдардын санарип технологияларын пайдалануудагы “гендерлик санариптик ажырымды” жана теңсиздикти жоюу багытындагы чаралар; ошондой эле санариптик технологияларга бирдей жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу. Майып аялдар, алыскы жана айыл жеринде жашаган аялдар үчүн атайын иш-чаралар мерчемин түзүү сунушталат;
- Мамлекеттик саясатты, программаларды, мыйзамдарды, демилгелерди жана санариптик технологиялар ыкмаларын иштеп чыгууда жана жүзөгө ашырууда гендерлик маселелердин эске алынышын камсыздоо жана санариптик технологияларды иштеп чыгуу, ишке киргизүү жана колдонуу процессинде гендерлик маселелерди чагылдырууга компанияларды үндөө;
- Интернетте сөз эркиндиги жана маалыматка жетүү укуктарын, анын ичинде зомбулук жөнүндө билдирүүдө же ага жооп кайтарууда, атап айтканда, шифрлөө жана анонимдүүлүк аркылуу өз укуктарын толугу менен жүзөгө ашыруу үчүн аялдардын купуялуулугун коргоо.

- Интернеттеги куугунтуктоолорго жана гендерлик зомбулукка каршы жоопторду иштеп чыгууга аялдардын, айрыкча аялдардын укук коргоо уюмдарынын ар тараптуу катышуусун камсыз кылуу;
- Жеке компанияларды БУУнун Бизнес жана адам укуктары боюнча колдонмосун натыйжалуу жүзөгө ашырууга үндөө, жооп кайтаруу механизмдерин түзүү, санарип технологияларын иштеп чыгууда, колдонууда гендерлик теңчиликке өбөлгө түзүүчү саясатты иштеп чыгуу, Интернеттеги куугунтуктоо жана жыныстык белгилери боюнча зомбулук жөнүндө маалыматтардын ачыктыгын жакшыртуу жана ага жооп иретинде чараларды көрүү.

Мамлекеттер тарабынан кабыл алынган чаралардан тышкары, бардык маалымат каражаттары гендерлик, анын ичинде сексуалдык багытталуу жана гендерлик шайкештик боюнча теңчиликти жана басмырлоодон эркиндикти жактоо, моралдык жана социалдык жоопкерчиликке ээ экендигин моюндашы керек. Өздөрүнүн уюмуна байланыштуу ЖМК тарабынан көрүлүүчү чаралар төмөнкүлөрдү камтып, бирок алар менен гана чектелип калбашы зарыл:

- Кадрлардын ар түрдүүлүгүн камсыздоо жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын өндүрүшүнүн жана жайылышынын бардык деңгээлдерине аялдарды кошуу;
- Гендерлик теңсиздик маселесин натыйжалуу чечүүнү үзгүлтүккө учуратууга өбөлгө түзгөн басмырлоочу ченемдерге жана алардын репортаждарындагы көз караштарга, анын ичинде бейаң тайкы көз караштарга каршы туруу. Маалымат каражаттары ЖМК жана анын репортаждары аркылуу аялдарга карата басмырлоонун же патриархалдык жана басмырлоочу стереотиптердин коркунучунан кабардар болуп, басмырлоонун жана гендерлик сенек көз караштардын, аялдарга карата зомбулуктун зыяны жөнүндө маалыматтуулугун жогорулатышы керек. Алар бул кеп-сөздөрдү аныктоо жана аны өзгөртүү боюнча жигердүү иштеши шарт. Ошондой эле “аялдын көйгөйлөрү” деген тайыз түшүнүктөн алыс болуп, анын ордуна бул көйгөйлөрдүн маанилүүлүгүн жана жалпы коомго тийгизген таасирин баса белгилеши керек;
- Кесиптик жана адептик стандарттарга ылайык маалымат жеткирүүнүн жогорку стандарттарын сактоо. Жалпыга маалымдоо каражаттары жана журналисттер үчүн жүрүм-турум эрежелери теңдик принцибин, ошондой эле аялдарга карата зомбулук жөнүндө кабарлоо боюнча көрсөтмөлөрдү эске алышы керек. Жалпыга маалымдоо каражаттары мындай кодекстерди жайылтуу жана колдонуу үчүн натыйжалуу чараларды көрүшү кажет.

Жарандык коом дагы ушул иш-аракеттердин бир бөлүгү болууга тийиш, кодулоого дуушар болгон аялдардын тажрыйбасы гана чагылдырылбастан, аялдардын пикири дагы ушул демилгелердин жана алардын коомдогу иштеринин негизги бөлүгү катары камтылышы зарыл.

АРТИКЛЬ 19 тууралуу

АРТИКЛЬ 19: Сөз эркиндиги үчүн глобалдык кампаниясы (АРТИКЛЬ 19) – сөз жана маалымат эркиндигин коргоо жана жайылтуу багытында дүйнө жүзү боюнча иш алып барган адам укугун коргоочу көз карандысыз уюм. Ал сөз эркиндигине кепилдик берген Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 19-беренесинин урматына ушундай аталып, атайын мандат алып жүрөт.

“АРТИКЛЬ 19” уюму эл аралык жана салыштырмалуу укукка, ошондой эле сөз эркиндигине байланыштуу маселелер боюнча мыкты тажрыйбага негизделген бир катар ченемдик жана маалыматтык документтерди даярдаган. АРТИКЛЬ 19 сөз эркиндигин коргоодо жана жайылтууда Интернеттеги техникалык стандарттарды белгилөөчү эл аралык органдардын жана Интернетти башкаруу органдарынын ролун да изилдейт.

Эгер сиз бул маалыматтык документти кененирээк талкуулагыңыз келсе же АРТИКЛЬ 19 уюмунун көңүлүн буруучу маселеңиз бар болсо, анда info@article19.org электрондук дареги аркылуу биз менен байланыша аласыз.

Шилтемелер

- 1 Онлайн зомбулук түшүнүгүнүн бирдиктүү аныктамасы жоктугу так статистиканы алууга кыйынчылылык жаратса да, аялдар туш болгон, онлайн-асылуулар менен ырайымсыз мамилелердин жайылгандыгын көрсөткөн көптөгөн изилдөөлөр бар. Амнести Интернешнл, «Амнести Интернеттеги аялдарга карата зомбулуктун тынчсыздандырган кесепеттеринин таап чыгат», 2017-ж., ноябрь.
- 2 Кар.: 1981-ж., 27-июндагы Адам жана элдер укугунун Африкалык (Банжуль) хартиясынын (АЭУАХ) 19-беренеси. Африкалык биримдик уюму документи САВ/LEG/67/3, 5-басылыш; 1950-ж., 4-октябрдагы Адам укуктары жана негизги укуктарды коргоо боюнча Европалык конвенциянын 10-беренеси (Европалык конвенция); жана 1969-ж., 12-ноябрдагы Адам укуктар тууралуу Америкалык конвенциянын 13-беренеси (Америкалык конвенция) жана №36. АМУ келишимдер жыйнагы №36.
- 3 Басмырлоого, кастыкка же зомбулукка шыкакчылык кылууну билдирген улуттук, расалык жана диний жек көрүүнү үгүттөөгө тыюу салган Иш-аракеттердин Рабат планы, БУУнун 2012-ж., 5-октябрдагы №A/HRC/22/17/Add.4, документи. Рабат планы эл аралык эксперттер тарабынан БУУнун адам укуктары боюнча Жогорку комиссары Башкармалыгынын колдоосу астында иштелип чыгылган.
- 4 АРТИКЛЬ 19, Пикирин эркин билдирүү жана теңчилик боюнча Камден принциптери, апрель, 2009-ж.
- 5 АУЖД, 12-берене.
- 6 ЖСУЕАП, 17-берене.
- 7 Кар.: Европалык конвенция, 8-берене жана Америкалык конвенция, 11-берене.
- 8 Атайын баяндамачынын терроризм шарттарындагы адам укуктарына дем берүү жана коргоо маселелери боюнча баяндамасы, 1999-ж., 28-декабрь., A/HRC/13/37; Адам укуктары боюнча комитет, Жалпы тартиптеги түшүндүрмөлөр, №16: 17-берене (Жеке жашоонун кол тийгистигине болгон укук), Жеке жашоону, үй-бүлөнү, турак жайды жана кат алышууларды, ошондой эле абийирди жана кадыр-баркты урматтоого болгон укук, 1988-ж., 8-апрель, 8 апрель; БУУНун адам укуктары боюнча комиссиясы, Жарандык жана саясий укуктар боюнча эл аралык пакттын жоболорундагы чектөөлөр жана четтөөлөрдү түшүндүрүүнүн Сиракуз принциптери, 1984-ж., 28-сентябрь., E/CN.4/1985/4.
- 9 Аялдарга карата басмырлоонун бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө конвенция, БУУнун келишимдер жыйнагы, 1249-т., 13-б.
- 10 БУУнун Аялдарга карата басмырлоону жоюу боюнча комитети (АКТК комитети), №12-Жалпы сунуштама: Аялдарга карата зомбулук, 1989-ж.
- 11 АКТК, №19-Жалпы сунуштамалар: Аялдарга карата зомбулук, 1992-ж.
- 12 Аялдарга карата зомбулукту жок кылуу боюнча Декларация, A/RES/48/104, 1993-ж., 20-декабрь.
- 13 Аялдарга карата зомбулукту жок кылуу боюнча Декларация, 1-берене. 2-беренеге ылайык, аялдарга карата зомбулук булардын баарынан тышкары төмөнкүлөрдү камтыйт) уруп-сабоолор, үй-бүлөдөгү кыз балдарга карата жыныстык мажбурлоо, сепке байланышкан зомбулук, аялынын күйөөсү тарабынан зордукталышы, аялдын жыныс органдарынын жабырланышы жана башка аялдарга зыян келтирген практиканын салттуу түрлөрү, никесиз зомбулук жана эксплуатациялоого байланышкан зомбулукту кошкондогу үй-бүлөдө болуучу денелик, жыныстык жана психологиялык зомбулук; б) коомдо жалпысынан орун алган, зордуктоо, жыныстык мажбурлоо, жыныстык асылуу жана жумуштагы, окуу жайлардагы жана башка жердеги коркутуулар, аялдарды соодалоо жана сойкулукка мажбурлоону кошкондогу денелик, жыныстык жана психологиялык зомбулук; с) кай жерде болуп өтпөсүн, өкмөт тарабынан көрүп-билип туруп жол койгон тулку бойлук, жыныстык жана психологиялык зомбулук.

- 14** БУУНун Пекин декларациясы жана Иш-аракет платформасы, Аялдардын абалы боюнча Бүткүл дүйнөлүк төртүнчү конференция, 1995-ж., 27-октябрь.
- 15** Африкадагы аялдардын укуктарына тиешелүү Адам жана элдердин укуктарынын Африка хартиясына Протокол, 2003-ж., 11-июль.
- 16** Аялдарга карата зомбулуктун алдын алуу жана жок кылуу жана ага жаза берүүнүн Америка аралык Конвенциясы, 1994-ж., 9-июнь.
- 17** Аялдарга карата зомбулуктун жана үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу жана аны менен күрөшүү жөнүндө Европа Кеңешинин Конвенциясы, 2011-ж., 11-май.
- 18** БАУБЖКБ, БУУНун эксперттери өкмөттөр менен компанияларды Интернеттеги зомбулук менен күрөшүүгө, бирок цензурадан абайлоого чакырат, 2017-ж., 8-март.
- 19** Атайын баяндамачынын аялдарга карата зомбулук, анын себептери жана кесепеттери боюнча баяндамасы Интернеттеги аялдарга жана кыздарга карата зомбулук жөнүндө адам укуктары ракурсунда. A/HRC/38/47, 2018-ж., 18-июнь.
- 20** Адам укуктары боюнча кеңеш (АУК), Аялдарга жана кыздарга карата зомбулукту жок кылуу боюнча күч-аракеттерди күчөтүү санариптик контекстте, A/HRC/38/L.6, 2018-ж., 2-июль.
- 21** Ишкер ишмердиктин жетектөөчү принциптери адам укуктары аспектинде: Бириккен Улуттар Уюмунун «Коргоо, урматтоо жана оңдоо» рамкаларын ишке ашыруу (Рагги принциптери), A/HRC/17/31, 2011-ж., 21-март, тиркеме. БУУНун адам укуктары боюнча кеңеши резолюциядагы (АУК) жетектөөчү принциптерди жактырды, 17/4, A/HRC/RES/17/14, 2011-ж., 16-июнь.

article19.org